

AHLAKİ GELİŞİM SÜREÇLERİNE KATKISI YÖNÜYLE ÇOCUK YAYINLARI (DİNİ DEĞERLER SERİSİ ÖRNEĞİ)

CHILDREN'S PUBLICATIONS IN TERMS OF THEIR CONTRIBUTION TO THE
PROCESSES OF MORAL DEVELOPMENT (AN EXAMPLE OF THE RELIGIOUS
VALUES SERIES)

ДЕТСКИЕ ИЗДАНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИХ ВКЛАДА В ПРОЦЕССЫ
НРАВСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ СЕРИИ «РЕЛИГИОЗНЫЕ
ЦЕННОСТИ»)

Emre YILMAZ*

ÖZ

Bir edebiyat ürünü olarak çocuk dergileri, çocukların zihinsel, sosyal, duygusal, ahlaki ve dini gelişimlerine etki etmesi yönüyle önemli bir yere ve işleve sahiptir. Günümüz teknoloji dünyasında tablet ve telefonlarla adeta çepeçevre kuşatılmış bir ortamdan geleceğin yetişkinleri olan çocuklarımızı çekip alarak onlara evrensel ahlaki değerler aşımak, millî ve manevi değerler kazandırarak topluma yararlı birer birey olarak yetişmelerini sağlamak hususunda içerik ve donanım bakımından onların dikkatlerini çekebilecek özellikte ve alanında uzman kişiler tarafından hazırlanmış kaliteli ve nitelikli edebi eserlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından biri olup 7-15 yaş arası çocuklara yönelik olarak yayımlanan “Dini Değerler” isimli kitap serisinin içerik ve donanım olarak, hitap ettiği 7-15 yaş arası çocukların ilgisini çekebilecek ve onların ahlaki gelişimlerine katkı sağlayabilecek yetkinlikte olup olmadığını ve çocukların ahlaki gelişim düzeylerini bir üst evreye (7-12 yaş arası çocukları geleneksel düzeye, 12-15 yaş arası çocukları gelenek ötesi düzeye) yönlendirmede işlevselliğini incelemek amacıyla yapılan betimsel bir alan araştırmasıdır. Araştırmada, nitel araştırmada kullanılan “Doküman incelemesi”, “Betimsel analiz ve İçerik analizi” tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonunda; kitapların içerik ve donanım olarak hedef kitlenin bilişsel, duyuşsal, sosyal, ahlaki gelişim düzeylerine uygun olup onların ilgisini çekebilecek ve ahlaki gelişimlerine olumlu katkılar sağlayabilecek yetkinliğe ve ahlak gelişim düzeylerini bir üst evreye yönlendirici içeriğe sahip olduğu, bu anlamda kitap serisinin çocuklara değer kazandırma ve ahlaki gelişim düzeylerini bir üst evreye yönlendirmede başvurulabilecek nitelikli kaynaklar arasında önerilebileceği, bununla birlikte kitap serisinin içeriğinin gözden geçirilip 7-12 yaş arası çocuklar için ayrı, 12-15 yaş arası çocuklar için ayrı bir içeriğin oluşturulmasının eğitsel açıdan daha isabetli olacağı değerlendirilmiştir.

* ORCID: [0000-0002-1684-9821](https://orcid.org/0000-0002-1684-9821), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Gelişim Psikolojisi Ana Bilim Dalı, eyilmaz2007@hotmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата:

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

Anahtar Kelimeler: Gelişim, Ahlak, Ahlak Gelişimi, Evrensel Değerler, Çocuk Yayınları.

ABSTRACT

As a literary product, children's magazines hold a significant place and function in terms of influencing children's mental, social, emotional, moral, and religious development. In today's technological world, there is a need for high-quality and professionally prepared literary works that can attract the attention of children and, in terms of content, aim to instill universal moral values, national and spiritual values, and help children grow into useful individuals for society. This research is a descriptive field study aimed at examining whether the "Religious Values" book series, published by the Directorate of Religious Affairs and aimed at children aged 7-15, is sufficient in terms of content and features to appeal to its target audience and contribute to their moral development. Additionally, the study evaluates the functionality of this series in guiding children's moral development to a higher stage (transitioning children aged 7-12 to the traditional stage and children aged 12-15 to the post-traditional stage). The study employed document review, descriptive analysis, and content analysis techniques, commonly used in qualitative research. The results indicate that the series is competent in terms of content and features to attract the attention of its target audience and positively contribute to their moral development. It also suggests that the series could serve as a valuable resource for guiding children's moral development to a higher level. However, it is recommended that the series be revised to create separate content for children aged 7-12 and 12-15 for more effective educational outcomes.

Keywords: Development, Morality, Moral Development, Universal Values, Children's Publications.

АННОТАЦИЯ

Детские журналы как литературные произведения играют важную роль в умственном, социальном, эмоциональном, нравственном и религиозном развитии детей. В современном технологическом мире, где дети окружены планшетами и телефонами, существует потребность в высококачественных литературных произведениях, которые могут привлечь внимание детей и помочь им освоить универсальные моральные, национальные и духовные ценности, став полезными членами общества. В данном исследовании рассматривается серия книг «Религиозные ценности», изданная Управлением по делам религий и предназначенная для детей в возрасте от 7 до 15 лет. Цель исследования — оценить, достаточно ли содержания и структуры книг для привлечения внимания целевой аудитории и их вклада в моральное развитие детей, а также определить их функциональность в продвижении детей на более высокие уровни нравственного развития (7-12 лет — традиционный уровень, 12-15 лет — посттрадиционный уровень). В исследовании использованы методы документального анализа, описательного анализа и контент-анализа. Результаты показали, что серия обладает необходимыми качествами для привлечения внимания детей и положительного влияния на их нравственное развитие. Однако также рекомендуется пересмотреть содержание серии, создав отдельные материалы для детей в возрасте 7-12 лет и 12-15 лет для более эффективных образовательных результатов.

Ключевые слова: Развитие, Нравственность, Нравственное Развитие, Универсальные Ценности, Детские Издания.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Türkiye Cumhuriyeti'nin köklü kurumlarından biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (D.İ.B.) bünyesinde hizmet veren Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün, çocuk ve gençleri kötü alışkanlık ve zararlı akımlardan korumak, bilgi ve ahlak eksenli, evrensel insani/İslami erdemleri önceleyen bir neslin gelişmesi gaye ve hedefleri doğrultusunda hazırladığı basılı, sesli ve görüntülü yayınlar nicelik ve nitelik itibarıyla önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda araştırmanın konusunu D.İ.B. tarafından 2019 yılında 7-15 yaş arası çocuklara yönelik olarak yayımlanan “Dini Değerler” isimli kitap serisinin çocukların ahlaki değerleri kazanma süreçlerindeki işlevselliği oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- “Dini Değerler” adlı kitap serisinde hangi ahlaki değerler yer almakta ve ele alınan değerler nasıl işlenmektedir?
- “Dini Değerler” serisi içerik bakımından muhatap kitlenin ahlaki gelişim özellikleri ve düzeylerine ilgi, gereksinim ve ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte midir?
- “Dini Değerler” serisi çocukların ahlaki gelişim düzeylerini bir üst evreye yönlendirici bir içeriğe sahip midir?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma D.İ.B. tarafından 7-15 yaş arası çocuklara yönelik olarak hazırlanıp ilk olarak 2019 yılında yayımlanan “Dini Değerler” adlı kitap serisinin çocuklara evrensel ahlaki değerlerin kazandırılması süreçlerine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde alanında uzman kişiler tarafından hazırlanmış kaliteli ve nitelikli bir yayın olduğu bulgusuna ulaştığımız “Dini Değerler” isimli kitap serisinin içerik ve donanım bakımından çocuklarda evrensel ahlaki değerlerin kazanımına ve bir üst ahlaki evreye yönlendirmedeki etkisini tespit etmeye yönelik daha önce yapılan bir çalışmaya rastlanmamış olması araştırmayı önemli ve değerli kılmaktadır.

1.3. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel bir araştırma olup araştırmada “Doküman incelemesi”, “Betimsel analiz ve İçerik analizi” tekniklerinden yararlanılmıştır.

1.4. Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Nitel bir araştırma olan çalışmanın verileri literatürde belgesel tarama olarak da adlandırılan doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Bu doğrultuda kitap serisinin bütün sayıları ve içeriğinde yer alan bütün metinler ahlak gelişime uygunluk açısından incelenmiş ve araştırmada elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemlerinden Betimsel ve İçerik analizi teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, “Dini Değerler” adlı kitap serisinin incelenmesi ve çocukların gelişim düzeylerine uygun olup olmadığı ve ahlaki gelişimlerine katkısı açısından değerlendirilmesiyle sınırlı tutulmuştur.

1.6. Dergi Tanıtımı: “Dini Değerler” Kitap Serisi

Dini Değerler Serisi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en yüksek karar organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 01.03.2012/25 tarih ve sayılı kararı ile 2019 yılından itibaren 7-15 yaş arası çocuklara yönelik olarak alanında uzman kişiler tarafından, doğru ve güvenilir bilgilerle dolu ve reklam amacı gütmeyen hazırlanmış, her biri 80 sayfadan oluşan 10 ayrı kitap şeklinde yayımlanmış bir eserdir. Kitap serisinin her biri, farklı bir dini-ahlaki değeri

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

ele almakta olup sırasıyla “Kul Hakkını Gözetmek”, “Dürüstlük”, “Sorumluluk”, “Yardımsızlık”, “Tutumlu Olmak”, “Büyüklerle Saygı”, “Azimli Olmak”, “Minnettarlık”, “Merhamet” ve “Dostluk” değerlerine yer verilmiştir. Kitap serisinin dış kapağında İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in: “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” sözüne yer verilerek kitap serisinin içeriği ve ne amaçla hazırlanıp muhatap kitleye sunulduğuna dair kısa bir açıklama bulunmakta, Müslümanlar olarak bizlerin de ahlaki değerleri yaşamaya büyük önem vermemiz gerektiği zira bizi biz yapanın bu yüce değerler olduğu vurgulanmıştır. Derginin sayılarına hem basılı olarak hem de D.İ.B. resmi internet adresinden ulaşılabilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ahlak

Ahlak, sözlük manası itibariyle Arapça “hulk” (yaratma, yaratılış, yaradılıştan gelen huy, tabiat, insanın iç dünyası) kelimesinin çoğulu olup (Çağrı, 2012), insanın doğuştan getirdiği ya da sonradan eğitimle kazandığı, ruh ve gönül durumu manalarına gelmektedir (Par, 1984). Sözlük manası dışında ahlak kavramının pek çok tanımı yapılmıştır. Bu bağlamda Ahlak; insanlığın kabul ettiği değerler toplamı ve kesinlik ölçüleriyle ölçülemeyen hareketlerimizi temsil eden bir kurallar sistemi (Ülken, 2022), toplumca kabul gören ve davranışın kabul edilebilir olup olmadığı yargısında kullanılan bir davranış standardı (Budak, 2009); doğruyu yanlıştan ayırt edip bu ayrıma göre davranmak, erdemli davranışlar sergileyerek onur duygusu yaşamak, yaptığı eylemler için suçluluk veya utanç duyma yeteneği (Güngör, 2010), toplumsal bilinç biçimi (Hançerlioğlu, 1988), başlangıçta düşünüp taşınma ile meydana gelip gittikçe bir alışkanlık ve huy haline gelen, nefsin düşünüp taşınmadan kendi fikirlerini ortaya koymasını sağlayan meleke/yeti (Miskeveyh, 2017), nefsi kötü hareketlerden arındırma ve iyi hareketlerle bezeme metodunu gösteren bir ilim (Karaman, H., 2000), akıl ve irade sahibi bir insanın, hayır gayesiyle, hür olarak yaptığı şuurlu hareketler (Karaman, F., 2009), hiçbir zorlama olmadan, severek ve isteyerek iyi davranışları yapma, kötü davranışlardan sakınma alışkanlığı (Çağrı, 1981), insanların davranışlarını idare eden ideal kuralların bilimi ve bunları hayatın çeşitli durumlarına en iyi şekilde uygulayabilme sanatı (Pazarlı, 1980); nefiste (ruhta) köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların, tekrar tekrar düşünmeye, zorlamaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana gelmesi ve süreklilik kazanması (Erdem, 2003), toplumun iyiye ve güzele ilişkin davranış kuralları (Başaran, 1998), kişide huy olarak bilinen, iyi ve güzel olan nitelikler (Püsküllüoğlu, 1994); insanın karakter yapısını, neyi yapıp neyi yapmayacağını belirleyen ve bu kurallarla ilgili değerlendirme ve davranışlarını düzenleyen kurallar (Özeri, 2004), toplu olarak yaşayan bireylerin uymak zorunda buldukları eylem ve davranış kuralları (Oğuzkan, 1981), insanın iyi ve kötü olarak nitelendirilmesine neden olan özellikleri ve bunlardan hareketle gerçekleştirdiği davranışlar (Aydın, 1989), bir toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla geliştirilmiş olan kural, ilke ve değerler bütünüdür (Cevizci, 2012) şeklinde tanımlanmıştır.

2.2. Gelişim ve Ahlak Gelişimi (Moral Development):

Gelişim, “organizmanın, döllemeden başlayarak bedensel, zihinsel, dilsel, duygusal, sosyal yönden yaşamının sonuna kadar sürekli ilerleme kaydeden değişim göstermesi süreci (Senemoğlu, 2012); insanın belli bir görevi yapabilme yönünde büyümesi, olgunlaşması, bu görev için gerekli bilgi, beceri ve tutumu öğrenecek düzeye ulaşması (Özyılmaz, 2003); özetle, öğrenme, yaşantı ve olgunlaşma sonucunda bireyde görülen düzenli ve sürekli değişikliklerdir (Selçuk, 2001). Ahlak Gelişimi ise; bireylere doğru-yanlış ile ilgili ölçütler arasında ayırım yapma gücü kazandıran ve bireyleri, toplumsal davranış

bakımından giderek daha etkili duruma getiren olgunlaşma süreci (Oğuzkan, 1981); bireyin ilk yaşlardan başlayarak toplumca beğenilen, iyi ve doğru davranışları öğrenerek yapması (Başaran, 1998); bireylerin zamanla bağımsızlaşması, kendi değerlerini özgür olarak seçmesi ve kararlarını özgür olarak vermesi (Çileli, 1986); bir kişinin ahlâki inanç ve davranışları itibarı ile olgunlaşması süreci (Deniz, 2007); doğru ve yanlışın belirlenmesinde geçerli olan prensip ve ilkelerin gelişimi (Özbay, 1999); severek ve isteyerek iyi davranışları yapma, kötü davranışlardan sakınma alışkanlığı (Çağrıci, 1981); çocukların belirli davranışlarını doğru ya da yanlış olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkeleri kazanmaları süreci (Onur, 1991); bireyin, toplumca kabul edilmiş olan görüşleri, inançları demek olan ‘değer yargıları’ ile ‘kültürel çevreye uyumunun gelişimi (Binbaşıoğlu, 1995); davranışı kontrol eden içsel süreçlerin (ahlaki ilkeler) kazanılması süreci (Hökekleli; 1998) olarak tanımlanmıştır.

2.3. Ahlak Gelişim Kuramları ve Kohlberg’in Ahlaki Gelişim Kuramı

Ahlak gelişimine dair farklı isimler tarafından geliştirilen birden fazla kuram bulunmaktadır. John Dewey, Jean Piaget, Lawrence Kohlberg, Carol Gilligan bunlardan en bilinenlerdir. John Dewey, ahlak gelişiminin temelinde zihin gelişiminin yer aldığı, ahlak gelişiminin bireyin eğitim düzeyiyle yakından ilişkili olduğu ve bireyin aldığı eğitimle kendini geliştirip kendi değerler sistemini oluşturduğu fikrini savunmuştur (Bacanlı, 2007). Jean Piaget’e göre de ahlak gelişimi, bilişsel gelişime paralel olarak şekillenmektedir (Yeşilyaprak, 2003). Kohlberg, Jean Piaget’in 1932 yılında “Çocuğun Ahlaki Yargısı (Moral Judgement of the Child)” eserinde işlediği kuramını revize ederek “Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramı (The Cognitive Developmental Theory of Moralization)” ismiyle daha kapsamlı yeni bir kuram geliştirerek Piaget’in kuramını daha ileri bir noktaya taşımıştır (Çileli, 1986; Woolfolk, 2015). Kohlberg’e göre ahlak, hak, haksızlık, doğru, yanlış, iyi, kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu kararlar doğrultusunda davranışta bulunmayı kapsayan bilişsel bir yetenektir (Çiftçi, 2003). Kohlberg’in Ahlak Kuramı, J. Piaget ve J. Dewey’in görüşlerinden yola çıkarak ortaya konmuş en kapsamlı Ahlak Kuramı olarak (Akboy, 1997; Güngör, 2000) geçerliliğini sürdürmekte ve ahlaki gelişim konusunda en fazla başvuru yapılan kuram olma özelliği taşımaktadır (Bacanlı, 2004). Kohlberg kuramında, insanların ahlaki bakımdan bir gelişme içinde olduğunu, çevresel koşulların, bireyin yargı yeteneğinin gelişmesini etkileyebileceğini (Çiftçi, 2003), bireyin karşılaştığı bir durum karşısında ahlaki yargıda bulunurken, bir dilemma içinde olduğu ve verdiği tepkilerin onun ahlak anlayışını yansıttığını (Yeşilyaprak, 2003), ahlaki yargılamadaki gelişmenin yaşa ve zihni olgunluğa bağlı olarak altı evrede geliştiğini (Çileli, 1986), evrelerinin evrensel (Cesur, 2018), değişmez bir sırada ve gelişerek ilerleyen bir yapıda olduğunu (Bee-Boyd, 2009), her evrenin kendinden önceki düzeyin sonucu ve kendinden sonraki düzeyin temelini oluşturduğunu, yani evrelerin hiyerarşik bir bütünleşme içerdiğini (Akboy, 1997; Aydın, M. Z., 2011; Hood ve diğerleri, 2004), her evrenin öncekinden daha karmaşık bilişsel yapıyı içerdiğini (Çileli, 1986; Özen, 2017; Çiftçi, 2007), ahlaki gelişim düzeylerinin en düşük evrenin karakteristik özelliği olan bencillikten en yüksek evrenin karakteristik özelliği olan özgeciliğe doğru hareket ettiğini (Şengün, 2018), her bireyin ahlaki gelişiminin farklı bir evrede sonlandığını, bireyin bir önceki evreyi sindirmeden sonraki evreye geçemeyeceğini, evrelerin gerçekleşme yaşının tüm insanlarda aynı olmadığını, bazı gençlerin yetişkinlerden daha üst düzeyde özellikler sergileyebildiklerini, her bireyin 6. evreye çıkamayacağını ve yetişkinlerin genellikle 4. evrede sabit kaldığını (Kağıtçıbaşı, 2010) bireylerin içinde olduğu evre düşüncesinden bir alt evre düşüncesine yöneltilmeyeceği ancak bir üst evre düşüncesine yöneltilebileceği ve ahlak gelişiminde önemli olan şeyin bir sonraki evreye geçebilmek olduğunu belirtmiştir (Kohlberg, 1975; Bee, 2009).

2.4. Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Düzey ve Evreleri

Kohlberg, ahlak gelişiminin üç düzeyde ve her bir düzeyin de içerisinde ikişer olmak üzere 6 evrede gerçekleştiğini belirtmiştir. Kohlberg'in kuramında yer alan bu üç ahlaki gelişim düzeyi, ahlak gelişiminin kapsamını belirlemektedir (Windsor ve Cappel, 1999).

I. Düzey: Gelenek Öncesi (Bencil) Ahlâk

Kohlberg'in kuramının en alt düzeyi olup bu gelişim düzeyindeki bireylerde, otoritenin koyduğu kurallara körü körüne, sorgulamadan bir bağlılık vardır. Bireylerin ahlaki yargıları otorite temellidir (Kohlberg, 1975; Kohlberg ve Richard, 1977). Bu düzeyde, çocuk, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kültürel kural ve değerlere açıktır. Ancak bunları, ceza ve ödül gibi fiziksel sonuçlarına göre ya da bu kuralları ortaya koyan kimselerin fiziksel gücüne göre değerlendirir (Güngör, 2000; Kağıtçıbaşı, 2010). Yetişkinlere daha büyük ve daha güçlü oldukları için itaat edilir. (Bee ve Boyd, 2009). Gelenek öncesi düzeye ait ahlaki tutum ve yargıları 10 yaşına kadar olan çocuklarda ve bazı yetişkinlerde görülmektedir (Kulaksızoğlu, 2006).

Bu düzeyin birinci evresi, "İtaat ve Ceza Eğilimi"dir. Bu evrede otorite tarafından konulan kurallara mutlak bir itaat söz konusudur. Bireyler bu kurallara doğru oldukları ya da kurallara saygı duydukları için değil cezadan kaçmak için uyarılar (Kohlberg, 1975). Birey için önemli olan, başının derde girmemesidir (Kulaksızoğlu, 2006). Böyle olunca da kural koyucu otorite göz önünde yoksa kurallar çiğnenebilir anlayışı söz konusudur. (Kağıtçıbaşı, 2010). Bu aşamadaki birey için ödül alan davranış doğru, cezayla neticelenmiş davranış ise yanlıştır (Çileli, 1986; Hood, ve diğerleri, 2004). Bu düzeyde sosyal duyguların yeterince gelişmemiş olması nedeniyle ahlaki yargılarda benmerkezcilik hakim olup bencillik ön plandadır (Şentürk, 2018). Bu sebeple diğer insanların duygu ve düşünceleri önemsenmez (Kağıtçıbaşı, 2010; Senemoğlu, 2012; Kulaksızoğlu, 2006).

Bu düzeyin ikinci evresi ise, "Saf Çıkarıcı Eğilim"dir. Bu evrede yer alan insanların ilişkileri çıkar ve menfaat ilişkileridir. Kohlberg, bu ilişkilere "piyasa ilişkileri" adını verir (Kohlberg, 1975). Bu aşamanın temel özelliği; birey için her şeyin karşılıklı olmasıdır. (Moshman, 2005). Bu aşamada belirgin düşünce eşitlik olduğu için, hâkim düşünce, alışverişe dayalı ilişkilerin somut ve karşılıklı olması şeklindedir (Yeşilyaprak, 2007). (Çileli, 1986; Kulaksızoğlu, 2006). Evredeki bireyler, ihtiyaçlarını koruyan kurallara uyarlar. Uyduğu kural karşılığında ne alacağına odaklanırlar (Bacanlı, 2004). Bireyin faydasına olan ve onun egosuna hizmet eden kurallar doğru olarak kabul edilir (Selçuk, 1999). Bu dönemde doğru davranış bireyin ihtiyaçlarına karşılık veren, bireyin hoşuna giden ve onu doyuma ulaştıran davranıştır (Kohlberg, 1976). Bu doğrultuda ödüle götüren ve cezadan kurtaran davranışlar tekrarlanma sıklığı kazanır. Kohlberg'e göre bu aşamadaki ahlaki yargı düzeyi 10 yaşındaki bireylerde baskındır (Kağıtçıbaşı, 2010; Moshman, 2005; Senemoğlu, 2012).

II. Geleneksel Düzey:

Bu düzeyde benmerkezcilik düşünce yerini empatik düşünceye bırakmıştır. Bu dönemdeki çocuklar kendilerini başkalarının yerine koyabilme becerisine sahiptirler (Bilgili, 2005). Bu düzeydeki bireyler için üyesi olduğu aile, akran grubu ya da çevrenin beklentileri önemlidir. (Kağıtçıbaşı, 2010; Senemoğlu, 2012). Birey, yalnızca, toplumun veya otoritenin kurallarına, beklentilerine, geleneklerine uymakla kalmaz aynı zamanda, bu kuralları destekler ve kurallara sadakat gösterir (Çileli, 1986). Bu düzeydeki birey, gelenek öncesi düzeyin egoist bakış açısından, grup değerlerini ve kurallarını bilişsel açıdan tanıma düzeyine geçiş yapmaktadır (Dönmezer, 2004; Mahon, 2000). Birey artık birinci düzeydeki sadece kendi isteklerini düşünen bencil bakış açısından ziyade ailesinin, arkadaş grubunun

değerlerini, bakış açılarını ve kurallarını benimser, onlarla iyi ilişkiler kurmaya, içinde olduğu grupla özdeşleşmeye çalışır (Kohlberg, 1975). Ergenlerin ve yetişkinlerin çoğu bu düzeydedir” (Yapıcı ve Yapıcı, 2003).

Ahlak gelişiminin üçüncü evresi, “İyi Çocuk Eğilimi”dir. Bu evrede birey, ait olduğu bir gurubun, topluluğun ya da bir milletin menfaatini öne alma eğilimindedir. “İyi çocuk olma”, grubun hoşuna gitme isteği ön plandadır (Erden ve Akman, 1997). Evreye göre doğru davranış hem başkalarını memnun eden hem de onlardan onay alan davranıştır (Kohlberg, 1975). Bu dönemdeki ahlaki yargılamada esas olan, toplumda kabul görmektir. "Kurallara bağlılık ve iyi adam olma, altın kuraldır" (Aydın, M. Z., 2011). Bu düzeyde toplumun kabul edeceği, sahip çıkılan, çevredekileri mutlu eden, onlar tarafından takdir edilen ve beğeni gören davranışlar doğru olarak kabul edilir. (Çileli, 1986; Kağıtçıbaşı, 2010; Güngör, 2000). Başkalarının sevilmemek ve onaylanmamak kaçınılması gereken bir davranış biçimidir (Kulaksızoğlu, 2006). Sosyalleşmenin artmasıyla bencillik hali yerini özgeciliğe bırakır. Olaylar başkalarının düşünceleri de önemsenerek, empatik bir bakış açısıyla değerlendirilir (Şentürk, 2018).

Ahlak gelişiminin dördüncü evresi ise, “Kanun ve Düzen Eğilimi”dir. Bu aşamada birey genel olarak toplum tarafından koyulan kurallara uyum sağlama eğilimindedir (Kohlberg, 1975). Bu dönemdeki çocuklar toplumun ahlak kurallarını olduğu gibi kabul edip benimser. (Çiftçi 2003). Birey için toplumsal sistemi korumak, bireyin temel ahlaki yükümlülüğüdür (Moshman, 2005). Birey için önemli olan artık çevredekileri memnun etmek değil, toplumsal düzeni korumak ve kurallara koşulsuz uyum sağlamaktır (Kağıtçıbaşı, 2010; Senemoğlu, 2012). Birey için doğru davranış, toplumsal düzeni korumak, toplumun ve grubun refahı doğrultusunda davranmak hususunda kendini vicdanen sorumlu hissetmektir (Kulaksızoğlu, 2006). Kohlberg’e göre bu aşamadaki ahlaki yargı düzeyi, ergenlerde görülmekle birlikte yetişkin insanların büyük çoğunluğu bu düzeyde kalmaktadır. (Kağıtçıbaşı, 2010; Moshman, 2005; Senemoğlu, 2012).

III. Gelenek Sonrası/Üstü Düzey:

Kohlberg’e göre çok az sayıda kişi bu düzeye ulaşabilmektedir (Aydın, 2011; Yeşilyaprak, 2003). Bu düzeye ulaşmış insanlar inançlarına ve değerlerine göre hareket ederler. Hareketin kontrol mekanizması da vicdandır (Kohlberg 1977). Bu düzeyde, çıkarıcı bakış açısı artık tamamen sonlanmış olduğundan birey için kendisinden beklenen ödevler birinci, benlik ikinci plandadır (Çiftçi, 2003). Bireylerin ahlaki yargılarının temelinde insan hayatının kutsallığı, insana verilen değer, saygı, eşitlik, adalet vb. evrensel değerler yer alır (Haynes, 2002). Bu düzey, ‘toplumla sözleşme yönelimi’ ve ‘evrensel ahlak ilkeleri yönelimi’ olmak üzere iki evreden oluşmaktadır (Mercin, 2005).

Ahlak gelişiminin beşinci, “Sosyal Sözleşme ve Yararlılık Eğilimi”dir. Bu evrede birey toplumun benimsediği sosyal kurallardan daha üst seviyede bir görüş açısına sahiptir. Kurallar herkesin yararı için vardır. Kurallar, yasalar hakkaniyeti korudukları ölçüde önemlidir. (Bee ve Boyd, 2009). Bu evredeki birey kanunların gerekliliğinin farkındayken aynı zamanda kanunların varoluş amacına ne kadar hizmet ettiğini sorgulamaktadır (Arı, 2016). Yasa ve kurallar, herkes için eşit, geçerli ve toplumun ihtiyaçlarıyla özelliği olmalıdır (Taylı, 2013). Bu doğrultuda insani değerlerle uyumsuz yasal düzenlemeler gerektiğinde bireylerin lehine değiştirilebilir (Kohlberg, 1975). Sosyal sözleşme eğilimi aşamasındaki bireyler için doğru eylem, herkes için geçerli, bireysel haklara ve topluma yarar sağlayan davranıştır. (Kohlberg, L. 1975). Kohlberg çok az sayıda insanın bu evreleri içeren ahlaki yargılama gücüne erişebileceği görüşünü savunmuştur. (Kohlberg, 1976; Kulaksızoğlu, 2006).

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

Ahlak gelişiminin altıncı evresi ise, “Evrensel Ahlak İlkesi Eğilimi”dir. Bu evre ahlaki gelişimin ulaşılabilir en üst noktasıdır. Bu ileri evrede, doğru ve yanlış, sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, kişinin kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlanmaktadır. Bu ilkeler, evrensel adalet ilkelerini, insan haklarının eşitliğini ve bireysel bir kişi olarak insanın onuruna duyulan saygıyı içermektedir (Kulaksızoğlu, 2006). Altıncı evreye göre ahlaki açıdan doğru davranış, evrensel ilkelere uyan davranıştır. Evrensel ilkelere uyan davranış ise insanın ve insanlığın değerleriyle ilgili olan, kişinin kendi vicdanı ve ahlaki ilkeleriyle uyumlu olan, insana sadece insan olduğu için değer vermeyi uygun gören her yerde ve herkes için geçerli olan davranıştır. (Kohlberg, L. 1975; Cüceloğlu, 2000; Çiftçi, 2007). Kohlberg’e göre bu düzey seçkin insanların bulunduğu bir düzeydir (Güngör, 2010).

Özetlenecek olursa; Kohlberg kişilerin herhangi bir durum karşısında, davranışları ne şekilde tarif ettiklerini anlamak için hikâye anlatıp, hikâyedeki durumla alakalı karar verilmesini istemiş, problemlere çözüm aranırken kullanılan bakış açısını ve değerlendirme şeklini gözlemlemiştir (Cafaoğlu ve Aksüt, 2008). Kohlberg, tercihlerini cezadan kaçmak veya otoriteye itaat doğrultusunda gerçekleştirmişlerse birinci evre, menfaatlerini öncelemiş ise 2. evreye, içinde bulunduğu grubun kural ve değerlerini korumak için gerçekleştirmişse 3. evreye, düzeni korumak için gerçekleştirmişlerse 4. evreye, insanın değerli bir varlık olduğu inancı ile davranışları şekillenmiş ise 5. evreye, insan hayatının her şeyden üstün ve kıymetli olduğu düşüncesi ile gerçekleştirmiş ise 6. evreye yerleştirmiştir.

3. BULGULAR

Bu çalışmada kitap serisinde yer alan bütün bölümler betimsel ve içerik analizi yöntemi ile dikkatlice incelendikten sonra metin türleri ve içeriklerine göre “Kavram Açıklaması”, “Rol Model Sunma”, “Öyküsel Anlatım”, “Etkinlikler”, “Empati”, “Özlu Sözler” şeklinde sınıflandırılmış olup ahlaki gelişimlerine ve Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Kuramı’na göre bir üst ahlaki düzeye yönlendirmedeki işlevselliği bu ana başlıklar altında betimsel yöntemle değerlendirmeye alınmıştır.

3.1. KAVRAM AÇIKLAMASI

Ahlâki prensiplere uygun davranışlar sergilemede, benimsenen değerlerin kalıcı olması ve içselleştirilmesinde en önemli güdü kaynağı dindir (Uysal, 2007). Din, insanın Allah’a inanarak kendisine, toplumuna, hatta tüm varlıklara karşı sorumluluk hassasiyeti kazanmasına vesile olan önemli bir değerdir (Türer, 2007). Dini değerler, insanlara hayatı anlamlandırma ve böylece yaşam tarzlarını oluşturma (Kılavuz, 2007), hem fert hem de toplum olarak insanları etkileme, yönlendirme (Uysal, 2007), daima iyiye, güzele, gelişmeye ve yükseltmeye teşvik etme (Okumuş 2003) gücüne sahip olmuştur. Bu doğrultuda kitap serisinde ele alınan her değerın kavramsal açıdan tanımları yapılırken Kur’an ayetleri ve Hz. Peygamberin hadisleri referans alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Kitap serisinde yer verilen değerler ve açıklamaları sırasıyla aşağıda verilmiş ve içeriği kısaca özetlenmiştir.

İslam dininde insanın yerine getirmekle yükümlü olduğu hakların, Allah’ın ve kulların hakları olarak iki kısma ayrıldığı, Allah’ın hakkının, O’nun emir ve yasaklarına saygı göstermek, kul hakkının ise insanların birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını gözetmek, söz ve davranışlarla bir başkasına zarar vermemek olduğu vurgulanarak (2019, S.1, s.8-11) empati geliştirmeye yönelik yönlendirmede bulunulmuştur.

Dürüstlük, özü-sözü bir olmak, güvenilir olmak, verdiği sözü tutmak olarak tarif edilmiş ve Müslüman’ın söz verdiğinde mutlaka sözünü tutan, kimseyi kandırmayan, zira yaptığı hilenin hesabını ahirette vereceğini, cezasını çekeceğini bilen yani başkasını kandırıldığında kendisinin zarar göreceğini bilen kimse olduğu ifade edilerek dürüstlüğün

Müslüman'ın önemli bir özelliği olduğuna dikkat çekilmiş ve Hz. Peygamber'in "Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de insanı cennete götürür." (Buhari, Edeb 69; Müslim, Birr 105) sözüne yer verilerek dünyada huzurlu, mutlu olmanın, ahirette de cennete gitmenin yolunun dürüstlükten geçtiği vurgulanmıştır (2019, S.2, s.8-11).

İsrafın, aşırı gitmek ve nimetleri gereğinden fazla harcamak, cimrilüğün ise imkanı olduğu halde harcamalardan kısmak veya verebileceği halde vermemek olduğu; insanın parasını, malını, eşyalarını, zamanını ve sağlığını gerektiği gibi koruması ve kullanmasına, harcamalarında cimrilik ve savurganlıktan (israftan) uzak durması yani gereğinden az veya çok harcamaktan kaçınmasına tutumlu olmak denildiği belirtilmiş ve iyi bir insan ve iyi bir Müslüman'ın, nimetleri düşünceşizce saçıp savurarak ziyan etmenin özellikle insanlığın ortak kaynaklarının bilinçsizce tüketilmesinin Dünya'yı tehdit edeceğinin ve sonuçta herkesin zarar göreceğinin bilincinde olan kimse olduğu vurgulanmıştır (2019, S.5, s.8-11).

Dünyaya her insanın aynı anda gelmediği, birilerinin önce, birilerinin sonra hayata gözlerini açtığı, önkelerinin özellikle anne-babalarımızın her hususta hiçbir karşılık beklemeden üzerimizde binbir emeği olduğu ve bu sebeple büyüklerimiz saygı göstermemiz gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca anne-babalarımızın dışında; sofrada yediğimiz yiyeceklerin, giydiğimiz elbiselerin vs. bize ulaşmasında emeği olan dünyadaki bütün insanların bizim üzerimizde hakları olduğunu ve onların da saygıyı hak ettikleri, nerede olursa olsun yaşlarına ve emeklerine saygı göstermede kusur etmemek gerektiği örnekler ile anlatılmaya çalışılmıştır (2019, S.6, s.8-11).

Allah'ın verdiği yetenekleri sonuna kadar kullanmaya, yılmadan sabırla çalışıp devam etmeye "azimli olmak", hoşlanılmayan bir durumla karşılaşıldığında bilinçli olarak dayanma ve direnmeye "sabr", bir işi yılmadan sonuna kadar götürmek veya kararından dönmemeye "sebat" denildiği bilgisi paylaşılmış ve bir Müslüman'ın en büyük hedefinin Allah'ın rızasını kazanmak olduğu, bunun için de daima azim etmesi ve tembellikten kaçınması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. (2019, S.7, s.8-11).

Merhametin insanın temel insani duygularından biri olup insanı kendine ve kendinin dışındakilere iyilik ve yardım etmeye yönlendiren bir acıma duygusu olduğu şeklinde tanımlanmış ve merhametin bütün yaratılmışlara sevgi ve şefkatle yaklaşma, onları kötülükten ve zulümden koruma ve kurtarma, yardım etme, bağışta bulunma, affetme gibi güzel huy ve davranışları içerdiği belirtilmiştir (2019, S.9. s.8-11).

Dostluğun insanların birbirlerine sevgi ve saygı içinde güzel duygular beslemesi, değer vermesi ve şartlar ne olursa olsun daima birbirlerinin durumlarını gözetmesi olarak tanımlanmıştır. Kur'an'dan ve Hadislerden misallerle İslam'ın insanların birbirleriyle dostça geçinmelerine büyük değer verdiği, bu hususta insanların birbirleriyle dostça geçinmeleri ve birbirlerini önemsemelerinin imanının bir göstergesi olduğuna dikkat çekilmiştir (2019, S.10, s.8-11).

3.2. ROL MODEL SUNMA

Toplumların ahlak değerlerini oluşturan kurallar o toplumda yaşayan insanların değer verdikleri kişilerin davranışları ile büyük ölçüde etkilidir (Kasap, 1991). Doğru davranış kalıplarını aşlamak için birçok tarihi karakter ve kahraman rol model olarak kullanılmaktadır. Metinlerde yer verilen karakterler, yaşantılarıyla örnek olan şahsiyetlerdir. Kahramanların davranışları çocuklarda iyilik güzellik duygusunun gelişmesini ve erdemli davranış kazanmalarını sağlayan niteliktedir. Bu doğrultuda bu başlık altında "En Güzel Örneğim Peygamberim" başlığıyla Hz. Peygamberin hayatından somut örneklerle yer verilmiş, "Asr-ı Saadetten Hatıralar" isimli başlıkta Hz. Peygamberin ashabıyla birlikte iken yaşanan örnek olaylara yer verilmiş, "Örnek Kişilik" adlı başlıkta, İslam ve Türk dünyasından ismini tarih sayfalarına yazdıran mümtaz şahsiyetlerin örnek davranışlarına yer

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

verilmiş, “Gazete: Yaşanmış Güzel Örnek” başlığı altında ise geçmiş yıllarda sergiledikleri örnek davranışlarla gazete sayfalarına konu olan bazı olaylara yer verilmiştir.

3.2.1. En Güzel Örneğim Peygamberim

Müslümanların rehberi olan Hz. Peygamberin hayatından somut örneklerle yer verilmiştir. “Hırsızın Cezası” isimli olayda, zengin ve asil bir kadının birkaç kişiden ödünç mal alıp geri vermemesi sebebiyle Hz. Peygambere gelen şikayet üzerine görülen davada kadının hırsızlık suçu işlediğine hükmolunması sonrasında yakınlarının bu suça verilecek cezayı kaldırmak amacıyla kendisini geri çeviremeyeceğine inandıkları Üsame’yi aracı yapmak istemeleri üzerine Hz. Peygamber’in “Ey Üsame! Rabbimiz’in koymuş olduğu bir cezanın verilmemesi için aracılık mı ediyorsun? Allah’a yemin ederim ki, benim kızım Fatıma bile hırsızlık yapsa onun da cezasını hiç tereddüt etmeden verirdim.” (Buhari, Enbiya, 54; Muslim, Hudud, 8,9) buyurmuş olduğu nakledilerek kul hakkına riayet etmek gerektiği vurgulanmıştır (2019, S.1, s.50).

3.2.2. Asr-ı Saadetten Hatıralar

Bu başlık altında Hz. Peygamberin ashabıyla birlikte iken yaşanan örnek olaylara yer verilmiştir.

“Akan Suyun Kenarında Olsan Bile” başlıklı metinde Hz. Peygamberin yalnızca yemede içmede değil her konuda israfa karşı olduğu, tutumluluğu ile ashabına örnek olduğu hususuna dikkat çekilmiştir. Bu hususta bir örnek olarak; bir gün ashabından Hz Sa’d’ın namaz için abdest alırken suyu bolca kullandığını görmesi üzerine; “Bu israf da ne?” buyurması, Sa’d’ın da “Abdestte de israf olur mu?” şeklindeki cevabı üzerine; Allah Resulü’nün: “Evet, akan bir nehir kenarında olsan bile” (İbni Mace, Taharet, 48; Ahmed, II, 221) buyurduğu rivayetine yer verilerek Peygamberin hayatında cimriliğe de israfa da asla yer olmadığı bilgisi verilmiştir (2019, S.5, s.46-47).

“Acı Hurmalar” isimli yazıda, Medine’de yaşayan Rafi isimli küçük bir çocuğun hurma bahçesinin önünden geçerken dallardaki nefis görünen hurmalara gözü takılır, ağaca tırmanmak zor olduğu için yerden aldığı taşlarla ağacı taşılayıp hurmaları yere düşürerek karnını tıka basa doyurması sonrası bahçe sahibi gelip izinsiz hurmalardan yediği ve ağaçlarını taşıdığı için şikayet etmek üzere çocuğu da alıp Hz. Peygamberin huzuruna çıkarlar. Hz. Peygamber, ona bir daha ağaçları taşlamamasını ve ağacın altına düşenlerden alıp yemesini tavsiye eder. Rafi, bir daha ne kadar acıyorsa acıksın kimsenin ağacını taşlamayacağına dair Hz. Peygambere söz verir ve ardından bahçe sahibinden özür dileyip helallik ister. Bahçe sahibi de onu bağışlar ve aralarında uzlaşma sağlanır. (Ebu Davud, Cihad, 85; İbn Mace, Ticarat, 67) (2019, S.1, s.46-47).

3.2.3. Örnek Kişilik

Bu başlıkta ismini tarih sayfalarına yazdıran mümtaz şahsiyetlerin örnek davranışlarına yer verilmiştir. Dostluk denince ilk akla gelen isimlerden birinin Hz. Peygamber’in en yakın arkadaşı, sırdaşı ve yoldaşı Hz. Ebubekir olduğu ifade edildikten sonra dostluğun diğerkam olmak, kardeşini gerektiğinde kendine tercih edebilmek olduğu (2019, S.10, s.18-19); adaletiyle tanıdığımız Halife Ömer’in şahsına ait işleri göreceği zaman devlet malına el sürmediği, devlet hazinesinden bir mum dahi kullanmayacak kadar hassas davrandığı anlatılarak bir Müslüman’ın her işinde kul hakkını gözetken bir kişiliğe sahip olması gerektiği (2019, S.1, s.18,19); geçimini süt satmakla temin eden, kocası vefat etmiş bir kadın ile kızı arasında geçen ve dönemin halifesi Hz. Ömer’in şehrin düzenini kontrol etmek amacıyla dolaştığı bir akşam vakti şahit olduğu bir olaya yer verilmiştir. Annesinin kızına: “Bugün sütümüz az oldu.” diyerek süte su katmasını istemesi üzerine; “Anneciğim

sen ne söylersin, Halife Ömer'in bunu yasakladığını bilmez misin?" diye yanıt verdiği, annesinin ise; "Aman kızım, halife bizim süte su kattığımızı nereden bilecek, kalk da dediğimi yap." diye üstelediğinde; "Her dediğini yaparım; ama bu dediğini yapamam Anne. Evet halife Ömer görmez ama Allah bizi daima görür!" diye yanıt verdiği, sonrasında Hz. Ömer'in dürüstlüğüne ve kalbi Allah sevgisiyle dolu olmasına hayran kalarak bu kızı oğluna istemiş ve onları nikahlamış olduğu anlatılarak, haktan ve doğruluktan ayrılmayan kimselere Allah'ın ikram edeceği (2019, S.2, s.18-19); Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen sağlamlığını ve güzelliğini koruyan cami, medrese, kervansaray gibi muhteşem eserleriyle bugünün mimarları ve sanatkarlarının hayranlık duyduğu, bizim de kendisi ile iftihar ettiğimiz dahi bir dedemiz ve büyük sanatkar olan Mimar Sinan'ın baş eserlerinden Süleymaniye Camii'nin Restorasyonu (tamiri) sırasında Mimar Sinan'ın inşa ettiği eserin asırlar sonraki tamirinin doğru yapılmasında bile kendisini mes'ul gören bir sorumluluk duygusuyla hareket ettiği ifade edilmiş ve bir Müslüman'ın, işini böyle bir sorumluluk duygusuyla yapması gerektiği (2019, S.3, s.18-19); Osmanlı padişahlarından II Abdülhamid Han'ın çok merhametli ve şefkatli bir insan olduğu, halkın tüm dertleri ile ilgilendiği, büyük-küçük demeden, insan ayırmadan herkesin ihtiyaçlarını gidermek için gayret ettiği belirtilmiş ve birileri için önemsiz olan şeylerin bir başkası için hayati derecede önemli olabileceği bilinci aşılacak istenmiştir (2019, S.4, s.18,19).

3.3. ÖYKÜSEL ANLATIM

Bu başlık altında Zeynep, Musa ve Esra isimli üç kardeşin başından geçen olaylar, çocukların sevdiği karakterlerden Keloğlan ve kadim kültürümüzün önemli şahsiyetlerinden Mevlana'nın meşhur eserlerinden Mesnevi'de geçen hikayelere yer verilerek çocukların ahlaki gelişimlerine katkı sunulmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Öykü

Kitabın her serisinde içerikte yer verilen temayla ilişkili; Zeynep, Musa ve Esra isimli üç kardeşin güzel bir rol model olarak konumlandırıldıkları, eğitici ve öğretici içerikte mesajların yer aldığı öyküler aracılığıyla okurlara doğru davranış kalıpları aşılanmaya çalışılmıştır. Zeynep, Esra ve Musa kardeşlerin başından geçen olayların işlendiği öykülerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

"En Güzel Mektup" isimli öyküde, Zeynep isimli 8 yaşında bir kız çocuğunun Esra ablası ve Musa ağabeyi ile arasında geçen bir olay anlatılmıştır. Hikayede, özür dilemenin kalpte açılan yarayı tam anlamıyla onaramayacağı, maddi mağduriyetlerin giderilebileceği fakat manevi olarak ortaya çıkan mağduriyetlerin maalesef tam olarak giderilemeyeceği, hiç kimsenin bir başkasından üstün olmadığı ve hiç kimsenin bir başkasının hakkını çiğnemeye, emeğini çalmaya hakkı olmadığı vurgulanmıştır (2019, S.1, s.12-16).

"Acil Tasarruf Planı" isimli başlıkta, Esra, Zeynep ve Musa kardeşlerin ailesinin bir aylık faturalarının çok kabarık gelmesi sonrasında aile meclisinin toplanıp tasarrufa gidilmesi ve daha tutumlu olunması gerektiği hususunda karar alma süreci hikaye edilmiştir. Biz Müslümanların yalnızca paramız yetsin diye değil, dinimiz emrettiği için de tutumlu davranmamamız gerektiği; çünkü israfın haram kılındığı; bütün nimetlerin bir emanet olduğunun bilincinde olunması gerektiği, Müslüman'ın yeryüzündeki bütün kaynakları yerli yerince kullanmayı bilen insan olduğu vurgulanmak istenmiştir (2019, S.5, s.12-16).

"Boyacı Çocuk" isimli metinde, her Müslüman'ın yeryüzünün dört bir yanında yaşanan olaylara, zulme ve haksızlığa uğrayan insanlara duyarsız kalmaması gerektiği vurgulanmıştır (2019, S.9. s.12-16).

"Döner ile Ekmek" isimli köşede, lokanta işletmelerinde özellikle de döner satışı yapılan yerlerde satılan ürünlerin dükkanın yanından geçen herkesin görebileceği yerlere

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

konulmasının satılan ürünü alamayacak durumda olanlar için göz hakkına sebebiyet vereceği belirtilerek sadece kendisini değil, başkalarını da düşünen insan olmaya çalışılması vurgulanmıştır (2019, S.1, s.28,29).

3.3.2. Mevlana'dan

Mevlana'nın meşhur eserlerinden Mesnevi'de geçen hikayelere yer verilmiştir. "Ağaçtaki Hırsız" adlı hikayede iş yapmaktan, çalışmaktan hoşlanmayan, tembel, hazır konan, sorumluluk nedir bilmeyen ve çenesi düşük bir adamın başından geçen bir olaya yer verilerek emek hırsızlığının doğru olmadığı (2019, S.1. s.20,21); "Tembel Köpek" isimli hikayede sorumsuzca yaşamının ve tembelliğin, bugünün işini yarına bırakmanın, işleri tehir etmenin bedelinin ağır olacağı (2019, S.3. s.20,21); "Aç Gözlü Öküz" isimli masalda aç gözlü ve hırslı davranmanın hem beden hem de ruh sağlığına zarar verdiğini, kişinin mutlu olmasına engel olduğu (2019, S.5. s.20,21); "Büyük Define Peşinde" isimli hikayede savurganlık yapılırsa sahip olunan her şeyin kaybedebileceği, hatalarının farkına erken varıp azimle çalışanların başaracağı, çok umarsız olmanın da gerektiğinden fazla kaygılı olmanın da yanlış olduğu, itidal üzere bir hayatın kişiyi mutlu edeceği (2019, S.7. s.20,21) vurgulanmıştır.

3.4. ETKİNLİKLER

Ahlak gelişiminin temelleri ilk çocukluk dönemlerinde ailede atılmaktadır (Killen ve Smetana, 2006; Vozzola: 2014). İnsanın ahlaki eğitimini aldığı ve şahsiyetini kazandığı, her konuda ilk eğitimi aldığı yer toplumun temelini oluşturan ve çocuğun en yakın çevresi olan ailesidir. (Arı, 2016; Dodurgalı, 2010; Özeri, 2004). Dolayısıyla çocukların ahlaki ilkeleri benimserken ilk örnekleri ve öğreticileri de genellikle anne ve babalardır (Çağdaş ve Seçer, 2002). Ebeveynler, davranışlarını taklit eden çocuk için model olmaktadır" (Doğan ve Tosun, 2003). Ahlak açıdan, model alma, bilişsel öğrenmelerde de temel yöntemlerden biridir. Çocuklara, etrafında benimseyeceği modelleri sergilemek veya bunları eğitim ortamında etkin hale getirmek daha uygundur. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara aileleri tarafından, insanların duygu ve davranışlarının nedenleri, neye izin verilir veya verilmediği, adil olma, başkalarına ait olan eşyalara zarar vermeme gibi konuların anlatılması onların ahlak konusunda gelişimlerini desteklemektedir (Dunn, 2006). Bununla birlikte Anne, baba, öğretmen gibi çocuğun yakın çevresindeki yetişkinlerin çocuğa karşı tutumları da ahlâk gelişimi açısından da destekleyici olmaktadır. (Erden ve Akman, 1997).

Kitap serisi içeriğindeki bazı etkinliklerde "ebeveyn veya eğitimciyle birlikte oynanır" ifadesine yer verilerek çocukların bir yetişkin gözetiminde birtakım uygulama, drama ve teatral etkinlikler yapmaları istenerek, oyunlar ve dramalar ile yaşantıladıkları durumların iyi ve kötü, olumlu ve olumsuz yönlerini bizzat yaşayarak davranışların sonuçları üzerinden ders almaları, olay örüntüleri hakkında çok yönlü düşünme ve empati yapmalarını sağlamak amaçlanmaktadır.

Bilişsel gelişim arttıkça ahlaki gelişim de buna paralel olarak aşama aşama artacaktır. Bu yüzden, bilişsel yapıyı geliştirecek faaliyetlerde bulunmak da ahlaki yapının temellendirilmesinde büyük öneme sahiptir. Öğrenciyi etkin öğrenme tecrübesine katmak ahlaki gelişimi olumlu yönde etkileyecektir (Senemoğlu, 2012).

Kohlberg, ahlak gelişimi üzerinde dururken, çocuğa, çevresinin verdiği rol alma imkanının önemli olduğunu vurgulamıştır. Kohlberg, rol alma yeteneğinin ahlaki evreler boyunca bireyin ilerlemesini sağlayan mekanizma olup, daha üst bir ahlaki evreye geçmek için ön koşul olduğunu savunmuştur. Aile üyeleri ve arkadaşlarla olan kişiler arası ilişkiler, eğitimsel aktiviteler bireylere rol alma ile ilgili fırsatlar sunarak yüksek düzeyde ahlaki yargı gelişimine katkıda bulunmaktadır (De May ve Schulze, 1996; Walker ve Moran, 1991).

Oyunlar, dramalar ve teatral etkinlikler çocuklara rol alma imkanı sunmakta, onların bilişsel gelişim düzeylerine olumlu etkide bulunma ve bir takım ahlaki değerleri kazanma ve içselleştirmelerinde önemli bir işleve sahiptir. Oyun birçok toplumsal kuralın ve sosyalleşmenin öğrenildiği önemli bir değerdir. Çocuğun gelecekte toplum ve ahlâk kurallarına uyum göstermesinde kurallar çerçevesinde oyun oynamanın payı büyüktür (Başaran, 1998). Çocuğun dünyasında çok önemli bir yer işgal eden oyun, çocuğun dışarıdan baskı altında kalmadan özgürce gerçekleştirdiği bir eylemdir. Arkadaşlarıyla oyunlar oynamak, çocuğa işbirliğini ve toplu yaşam için gerekli kuralları öğretir (Yörüköglü, 1998; Yavuzer, 1997). Çocuk oyun yoluyla hayatın gerçeklerini anlama, duygu, düşünce ve zekâsını geliştirme imkanı bulmaktadır (Tezcan, 1980; Yalçınkaya, 1993). Çocuk, gerçek hayatla ilgili pek çok gerçeği oyun içerisinde yaşayarak öğrenmektedir. Çocuk, oyun sırasında davranışlarıyla ailesinden öğrendiklerini, kişilik özelliklerini, yaşadığı çevreyi, aldığı eğitimi ortaya koymakta, oyun aracılığı ile hem kolay hem de kalıcı tutum ve davranışlar edinmektedir (Yalçınkaya, 1993). Bu doğrultuda kitap serisinin her bir sayısında “Oyun” ve “Etkinlik” başlıkları altında boş zamanlarının büyük bir kısmını tablet ve akıllı telefonlardaki dijital oyunlarla geçiren çocuklara, evde aileleri, okulda öğretmenleri ve arkadaşları ile hoş ve eğlenceli vakit geçirecekleri oyunlara yer verilmiş ve oyun sonunda “Bu oyundan ne anladık?” sorusu sorulup “Biz bu oyundan şu sonuçları çıkarabiliriz.” denilerek çocukların oyun ile ahlaki gelişim düzeylerine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Etkinlik başlığı altında yer verilen “Drama”, “Yaşayarak Öğrenme” ile ilgili bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

3.4.1. Oyun (Drama)

Bu başlık altında, kitap serisinde yer verilen değerler drama ve oyun eşliğinde çocuklara yaşayarak, uygulayarak öğretilmeye, kazandırılmaya çalışılmıştır.

“Köpükten kalp” isimli oyunda, kalp kıracak sözler ve davranışlarda bulunmanın karşısındaki kişiye nasıl etki ettiğini anlatmak amacıyla bir drama hazırlanmıştır. Oyun sonunda okuyucuya “parampaça olmuş olan kalbi görünce ne hissettiği, parçalanmış kalbin eski haline getirilebilir olup olmadığı soruları yöneltilerek empati yoluyla konu hakkında düşünmeye yöneltilmiştir. Ayrıca görsellerde de kırılmış, parçalanmış ve bantlarla yapıştırılmaya çalışılmış ama asla eskisi gibi olmayan kalp resimlerine yer verilerek görsel olarak da konu zihinlere kazınmaya çalışılmıştır (2019, S.1, s.59).

3.4.2. Yaşayarak Öğrenme

Bu başlık altında, kitap serisinde yer verilen değerler eğlenceli etkinlikler eşliğinde çocuklara kazandırılmaya çalışılmıştır.

“İki Fidan” isimli etkinlikte farklı saksılara ekilmiş iki fidandan birisine düzenli şekilde su vermek, güneş ışığından faydalanabileceği bir ortamda tutmak ve yapraklarını sevmek, diğerine ise arada bir su vermek, güneş görmeyen, karanlık bir yerde tutmak ve ara ara da yapraklarını koparmak suretiyle son aşamada iki fidanın ne hale geldikleri yönündeki gelişimlerini gözlemlemeyi içeren bir uygulamalı etkinliğe yer verilmiştir. Etkinlik sonunda; okuyucuya hangi fidan olmak istedikleri, arkadaşlarına iyi davranılırken kendisine kötü davranılması durumunda kendisini hangi fidan gibi hissedeceği, benzer şekilde tüm insanların hakkı yendiğinde dünyanın nasıl bir fidanlığa benzeyeceği ve böyle bir durumda ne yapmak gerektiği soruları sorularak empati duygusu geliştirilmeye çalışılmıştır (2019, S.1, s.66-67).

“Pazara Gel Pazara” isimli etkinlikte öğrenci topluluğundan bir grubun pazarcı, diğer grubun müşteri olduğu ve ertesi gün rollerin değiştirildiği bir oyuna yer verilmiştir. Burada amaç; pazarcı olarak ürünlerinin beğenilip beğenilmemesinin, müşteri olarak

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

alışverişte reklama bakıp aldanmanın nasıl bir duygu olduğu, ürün alırken nelere dikkat edilmesi gerektiği, alış-verişte dürüstlüğüne kişiye ne sağlayacağı, alışveriş ahlakının nasıl olması gerektiğini satıcı ve alıcı rollerinde yaşantılayarak dürüstlüğüne önemine değinilmiştir (2019, S.2, s.66-67).

“Unutmuşum Pastası” isimli oyunda, birinde yapımında tarifte yer alan malzemelere ve miktarlarına dikkat edilmeyerek, dikkatsizce, özensizce ve rastgele yapılan diğerinde ise tarifte yer aldığı şekliyle özenle hazırlanan iki farklı pasta yapımına yer verilmiş ve “Hangi durumda yaptıklarımız beğenilir ve takdir edilir?” sorusu yöneltilerek, ortaya çıkan durumun üzerinde düşünülmesi istenmiştir (2019, S.3, s.66-67).

3.5. Empati

Bir davranışın ahlaki olarak nitelendirilebilmesi için kişinin yaptığı davranıştan ötürü vicdanen rahat olması ve bu davranışının sonucundan başka hiç kimsenin bir incinmeye uğramamış olması gerekmektedir (Altıntaş, 2018). Çocukta vicdan gelişmesi için önemli olan şey, çocuğun yaptığı kötülüğün karşılığı ceza çekmesi değil, kötülük yaptığı kişinin yerine kendini koyup onun için üzülmesi, empati kurabilmesi ve yaptığından pişmanlık duyabilmesidir (Hökelekli, 1998). Ayrıca etkili öğrenme yaşantıları ahlaki gelişimi hızlandırmaktadır (Senemoğlu, 2012). Ahlak gelişiminde üst düzeylere ulaşabilmek için geçirilen öğrenme yaşantılarının önemi büyüktür. Örnek olay incelemesi, bir olay hakkındaki gerçek ve geçerli bilgileri analiz ederek ve değerlendirmeler yaparak problem hakkında çözüm önerilerinin ortaya konması temeline dayanan bir öğretim yöntemidir (Hesapçioğlu, 1994). Özellikle günlük hayatta kaşımıza çıkacak bazı durumlarda, toplumsal ahlak kuralları ve değerlerin öğretilmesinde sıkça kullanılacak bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde öğretici sevgi, saygı, adalet, hoşgörü, merhamet gibi birçok erdemi günlük hayattan örnekler sunarak doğru bir şekilde çocuklara kazandırma olanağı bulmakta, çocuklar ise empati, problem çözme, başkalarına karşı duyarlı olma, ahlaki değerleri içselleştirme gibi birçok olumlu kazanım elde edebilmektedir (Aydın, 2018). Bu çerçevede kitap serisinde çocukların empati kurmalarını sağlamaya yönelik yer verilen “Duygularını Dinle”, “Ne Olurdu?”, “Örnek Olay İncelemesi (Ne Yaptırdın?)” başlıklarına ve içerikleri aşağıda verilmiştir.

3.5.1. Duygularını Dinle

Bu başlık altında, okuyucu geçmişte yaşayan bazı insanların karşılaştıkları ve günümüz dünyasında insanların karşılaşılabilecekleri türden hayali yolculuklara çıkarılıp “.....ne hissederdin?” sorusu yöneltilerek, böyle durumlarla karşılaşması durumunda ne tepki vereceği sınanmaya çalışılmıştır.

“Hesap Günü” isimli yazıda okuyucu, kıyametin kopmuş, sonsuzluk aleminin kapılarının açılmış, tüm insanların tekrar diriltilip mahşerde toplanmış ve amel defterlerinin verilip dünyada yapıp ettiklerinin önüne serildiği, bütün vücut azalarının da dile gelerek bir bir her yaptıklarını itiraf ettikleri bir sahneyi hayal etmesi istenerek “Ne hissettiği”, “Ahirette mutlak ortaya çıkacağını bildiği halde, bu kısa ve geçici dünyada doğruluktan uzak yaşamının akıllıca bir hareket olup olmadığı” soruları yöneltilerek iç muhasebe yapması, kendisini sorgulaması ve davranışlarını gözden geçirerek bundan sonraki davranışlarını hesap vereceği bilinciyle gerçekleştirmesi kazandırılmak amaçlanmıştır (2019, S.2, s.17).

“Başkan Olsan!” isimli metinde okuyucunun okulda yapılacak olan başkanlık seçiminde aday olduğunu düşünmesinin istendiği bir olay örgüsüne yer verilmiştir. Seçim sürecinde rakip aday yapılabilecek vaatlerde bulunurken, kazanmak hırsıyla yapılamayacak onca vaatleri ardı ardına sıraladığı ve bu vaatlerden birinin okula lunapark yapmak bir de engelliler için yürüyen merdiven yaptırmak olduğu, çetin bir mücadele sonunda seçimi açık ara kazandığı, bir süre sonra vaatlerinin ne zaman gerçekleştirileceğini merak eden

çocukların yanına gelip sormaya başladıkları ve altından kalkamayacağı sözler için zor durumda olduğu, tam bu sırada; tek ayağı olmayan, bastonlu bir çocuğun yanına yaklaşarak “Merdivenleri inip çıkarken çok zorlanıyordum. Yürüyen merdiven fikri harikaydı. Merdivenimiz ne zaman yapılıyor” diye sorduğunda “Ne cevap verirsin?”, “Kendini nasıl hissedersin?” soruları sorularak konu hakkında derin derin düşünmesi ve sorumluluk bilincine sahip olunması hedeflenmiştir (2019, (3), s.48).

3.5.2. Ne Olurdu?

Bu başlık altında, kitap serisinde yer verilen değerler ile ilişkilendirilebilecek ve günlük hayatta insanların hoşlanmayacağı, toplumsal normlardan uzak ve insanların rahatsızlık duyacağı türden bir takım kısa olay örnekleri verilip “böyle durumlarla karşılaşsa idin ne söylerdin?”, “ne yapar”, “nasıl tepki verirsin?” soruları sorularak, soruların altında yer alan boşluklara yazmaları istenmektedir. Bu etkinlikler ile çocuklara kendilerini ifade edebilmeleri, duygularını kaleme dökebilmeleri, olay örüntüleri hakkında çok yönlü düşünme ve empati yapmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Örnek olaylardan bazıları şunlardır:

- Hızır acil servis, İtfaiye ve Kızılay çalışanları, “Her çağrıldığında gitmek zorunda mıyız canım!...”(C.2019, S.4, s.25), “şimdi televizyon başında dizi seyretmek varken sizinle mi uğraşacağız?”deyip yardıma gitmeseler; (C.2019, (9), s.25)
- Askerler, düşmanlara karşı ülkemizi gece gündüz azmedip korumaya çalışmasalar; (C.2019, S.7, s.25)
- Çocuklar, büyüdüklerinde anne babalarına, “Ne yani, bize o kadar baktınız diye sizi başımızın üzerinde mi taşıyacağız? Bakmasaydınız, ne yapalım!” deyip onları terk etseler; (C.2019, S.8, s.24)
- Anne babalar; “Ne yani her ağladığınızda, acıktığınızda, hastalandığınızda biz mi ilgileneceğiz sizinle? Gidin, kendinize bakacak başka birilerini bulun!” deyip çocukların terk etseler; (C.2019, S.9, s.24) “ne olurdu?” gibi.

3.5.3. Örnek Olay İncelemesi (Ne Yapardın?)

Bu başlık altında, kitap serisinde yer verilen değerler ile ilişkilendirilebilecek ve günlük hayatta insanların karşılaşabileceği türden bir takım örnek olaylar verilip “böyle durumlarla karşılaşılması durumunda “Ne olurdu?” sorusu yöneltilerek ne gibi problemlerin ortaya çıkacağı; “Ne söylerdin, Ne yapardın?” sorusu yöneltilerek de ne tepki verecekleri sınanmaya çalışılmış, nasıl davranılması gerektiği üzerinde okuyucunun düşünmesi istenmiştir.

Marketteki Sıra isimli örnek olayda Hasan isminde bir ilkokul öğrencisinin ilk derste sınavının olduğu bir sabah okula giderken kalemini yanına almadığını fark etmesi sonrası en yakın markete yönelmesi ve markette kırtasiye reyonunu ararken gözünün oyuncak reyonuna takılması sebebiyle bir süre oyalanıp sınava geç kalacağını fark edip kalem alarak kasiyere yöneldiğinde, birbiriyle sohbet eden iki yaşlı teyzenin de kasada ödeme yapmak üzere sırada beklediklerini ve ağır ağır hareket ettiklerini görmesi üzerine sıranın kendisine gelmesinin uzun zaman alacağı ve bu sebeple sınava geç kalacağını düşünmeye başlaması karşısında, bu iki yaşlı teyzenin alışverişinin bitmesini beklemesi durumunda okula geç kalıp sınavı kaçırabileceği, onların dalgınlığından yararlanıp onların önüne geçse okula yetişebileceği ama bu sefer de onların hakkına girmiş olacağını düşünmesi şeklinde ikilemde kalmasını gerektiren bir durumla karşılaşılması durumunda, “Sen ne yapardın?, Siz Hasan’ın yerinde olsanız, nasıl davranırdınız?, İki yaşlı teyzenin kasada hatalı davranışları var mı? Varsa nelerdir?, Hasan ne yaparsa kul hakkına girmeden okula yetişebilir?, Hasan, yaşlı teyzelere

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

sezdirmeden, onların önüne geçerse neler olabilir? (2019, (1), 36-37) soruları yöneltilerek okuyucunun bu ahlaki ikilemde ne tavır takınacağı düşündürülmek istenmiştir.

3.6. ÖZLÜ SÖZLER

3.6.1. Atasözleri ve Deyimler

Kitap serisinde hangi dini ve ahlaki değer konu edinilmişse o konuyla ilgili atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir. Kitap serisinde yer verilen atasözlerinden bazıları konularına göre aşağıda belirtilmiştir:

“Hak alan iflah olmaz”, “Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste” (2019, S.1, s.75); “Hak deyince akan sular durur”, “Emanete hıyanet olmaz”, “Ekmeden biçilmez” (2019, S.3, s.74); “İyilik eden iyilik bulur”, “İyilik yap, at denize; balık bilmezse Hâlik bilir” (2019, S.4, s.74); “Öpülecek el ısırılmaz” (2019, S.6., s. 75); “Tekkeyi bekleyen çorbayı içer” (2019,S.7,s.74); “Bir kahvenin kırk yıl hatırı var” (2019, S.8, s.74); “Dost acı söyler” (2019, S.10, s.74) atasözlerine yer verilmiş ve kısaca açıklanmıştır. Burada “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.”, “Doğru söz zehirden acıdır.” atasözleri ile “Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek” (2019, S.2, s.74,75); deyiminin açıklamalarında, doğru sözlü olan kişilerin, dürüst olmayan insanlarca sevilmeyen, istenmeyen kişi olacağından, onlar arasında barınamayacağı, bu yüzden bulunduğu yerden her an ayrılmaya hazır olması gerektiği anlamlarına geldiği belirtilmiştir. Açıklamalarda doğru söz söylemenin faydadan ziyade zarar getiren yanlış bir davranış olduğu şeklinde yanlış algıya sebep olabileceği göz önünde bulundurularak atasözleri ve deyimlerin seçimlerinde daha dikkatli olunması ve izahlarının çocukların gelişim düzeylerine göre yapılması önem arz etmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Eğitimle bireyler ahlaki gelişim düzeyleri ile ilgili bir üst seviyeye geçme konusunda güdülenebilirler. Toplum genelinde geçerli ahlak kural ve ilkeleri bakımından eğitim almaları bireylerin daha üst seviyeli ahlaki değerlere ulaşabilmelerini sağlayacaktır. (Kulaksızoğlu 2006). Bu sürecin, ahlaki gelişimi sağlayacak şekilde iyi bir eğitimle desteklenmesi gerektiği açıktır (Erden ve Akman; 1997). Bununla birlikte insanın ilgi, ihtiyaç ve eğilimleri onun gelişim evrelerine göre çeşitlilik ve değişiklik göstermektedir. Bu sebeple çocuğun ahlaki gelişim evrelerini dikkate alan bir eğitim hedefe ulaşabilecektir. Bu doğrultuda çocuğun içinde bulunduğu evreye uygun bir ahlâk eğitimi yapılarak onun bir sonraki aşamaya ulaşması sağlanabilir (Binbaşıoğlu, 1995).

Kitap serisi sağlam bir kurguya sahip olması yanında, içeriğinde yer alan türler ve metinler, metinlerde kullanılan dil ve üslup, seçilen sözcük türleri, kurulan cümleler, metinlerde yer verilen olaylar, hikayeler, hikayelerdeki kahramanlar, kurgusal içerikli yazılar ve görseller hedef kitle olan 7-15 yaş arası çocukların yaş grubu, gelişim düzeyleri, ilgi, merak, beğeni ve ihtiyaçları ile örtüşen nitelikte olup çocukların ahlaki gelişimlerini destekleyici ve bir üst düzeyde ahlaki gelişime güdüleyici bir özelliğe sahiptir.

Kitap serisinin içeriğinin geneline bakıldığında, dini ve ahlaki değerlere sahip olunması durumunda ne gibi kazanımlar elde edileceği ile ilgili olarak; bireyin kendisine yönelik dünyevi ve uhrevi açıdan olumlu katkılar sağlayacağı; başarılı olacağı, elde ettiği başarıların ve kazandığı zaferlerin kendisine olan güvenini artıracacağı, sorumluluklarını yerine getirdiği için kimsenin hakkının üzerinde kalmayacağı, tertemiz, sağlıklı bir beden ve çevreye sahip olunacağı, elinden geleni yaptığı ve çalıştığı için vicdanının rahat ve huzurlu olacağı, insanlar tarafından sevilen, kendisine güvenilen, kendisiyle birlikte yaşanılmak istenen biri olunacağı, davranışlarından dolayı herkes tarafından saygı ve takdir ile anılan, örnek gösterilen kişi olunacağı, çevresindeki kişilerin ona hayranlık duyarak gıpta ile bakacakları, sosyal ilişkilerinin ve çevredeki insanların hayatlarının olumlu şekilde

etkileneceği, hiç eskimeyen ve daima yanında olmak isteyen dostlara sahip olunacağı ve onlarla sınımsız ilişkiler kurabileceği, yardıma ihtiyacı olduğunda etrafının yardımına koşan insanlarla dolacağı, yalnız olmadığını bilerek sorunlarla daha rahat mücadele edilebileceği, fayda sağladığı hayvanların bile sevgisini kazacağı, fayda sağlayarak insanların mutlu olmasına katkı sağladığı için işe yaradığı olma hissiyatının insanın hayat enerjisini artıracığı, böylece mutlu ve huzurlu olunacağı, yardım ettiği insanların onu arkasından hayırla anıp, onun için dua edecekleri, aldığı hayır duaların onu bu dünyada tehlikelerden koruyacağı, ahirette de faydalı olacağı, birisinin kendisine kötülük yapacağı endişesinden uzak olunacağı, Kur'an'da ve hadislerde hayırla ve güzelliklerle müjdelenen insanlardan olunacağı, öldükten sonra da amel defterinin kapanmayacağı, sevap kazanmaya devam edeceği, Allah'ın sevdiği ve övdüğü kulları arasına girerek huzurlu ve mutlu olacağı, ahirette hiç eskiyip bitmeyecek nimetlere sahip olunacağı, nihai olarak dünyada ve ahirette kazançlı çıkılacağı vurgulanmıştır (C.2019, (1-10), 26, 27, 34,35,56,57).

Dini ve ahlaki değerlerden yoksun bir yaşantı tercih edilmesi durumunda neler kaybedileceği hususunda ise; olumsuz davranışlar yüzünden arkadaşlığı tercih edilmeyen bir kişi olunacağı, istenilmeyen, sevilmeyen, hiç kimsenin saygı ve sevgiyle bakmadığı biri olunacağı, kendisini seven insanları yavaş yavaş kaybedip yalnızlaşacağı, etrafında ona güvenen kimselerin kalmayacağı gibi onun da güvenebileceği kimselerin kalmayacağı, kendisini hayırla anan, iyiliği için dua eden arkadaşlarının olmayacağı, sevinçli günlerde sevincini, kötü gününde üzüntüsünü paylaşan kimselerin bulunmayacağı, yaptığı olumsuz hareketler yüzünden üzülen insanların durumunun zamanla vicdanını rahatsız edeceği böylece kendini kötü, huzursuz ve mutsuz hissedeceği, bunların etkisiyle çeşitli hastalıkların bedenini saracağı ve üzüleceği, dünyada yaşayan diğer insanların hakkını görmezden gelerek kısa vadede kar edeyim hesabındayken anlık, geçici bir mutluluk yaşayacağı ama uzun vadede zarara uğrayanın aslında yine kendisi olacağı, ahirette hesabını veremeyeceği bir amel defteri olacağı, zor durumda kalınacağı ve pişmanlık duyulacağı ifade edilerek bireyin kendisine ve çevresine bakan yönüyle pek çok olumsuzluklarla karşı karşıya kalacağı, nihayetinde hem bu dünyada hem de ahirette kaybedenlerden olunacağı vurgulanmıştır (C.2019, (1-10), 26,27,34,35,56,57).

Elde edilen bulgularda görüldüğü üzere, kitap serisinde hem milli (ulusal), hem evrensel hem de dini-manevi ahlaka dair değerlere yer verilmiştir. Kitap serisinde çocuklara kazandırılmaya çalışılan her değer ne anlama geldikleri çocukların yaşlarına uygun bir üslup ile izah edildikten sonra konuyla ilintili Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamberin hadisleri referans alınarak bu değerlerin evrensel değerler olmakla birlikte aynı zamanda yüce bir otorite tarafından konulduğu bilgisi de verilerek dini bir yönü olduğu vurgulanmakta, ahlaki davranışların hem dünyevi hem de uhrevi yönüne değinilerek her an bir gözetimde oldukları ve yapılan her davranışın mutlaka karşılığının verileceği bilinci aşılılarak evrensel değerler dini değerlerle pekiştirilmeye çalışılmakta, okurun evrensel ahlak ilkeleri aşamasına gelmeleri için gerekli alt yapı tesis edilmek istenmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, "Dini Değerler" isimli kitap serisinde yer alan edebi türler betimsel ve içerik analizi yöntemleri ile incelenmiş ve araştırma sürecinde elde edilen bulgulardan hareketle, kitapların içerik ve donanım olarak hedef kitle olan 7-15 yaş arası çocukların bilişsel, duyuşsal, sosyal, ahlaki gelişim düzeylerine uygun olup onların ilgisini çekebilecek ve ahlaki gelişimlerine olumlu katkılar sağlayabilecek yetkinliğe ve ahlak gelişim düzeylerini bir üst evreye yönlendirici içeriğe sahip olduğu tespit edilmiş olup kitap serisinin çocuklara değer kazandırma ve ahlaki gelişim düzeylerini bir üst evreye yönlendirmede başvurulabilecek nitelikli kaynaklar arasında önerilebileceği kanaatine ulaşılmıştır. Bununla

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

birlikte kitap serisinde Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramında yer alan 6 basamak ile ilintili ve bir üst basamağa yönlendirici, güdüleyici ve teşvik edici içeriklere yer verildiği tespit edilmiş olmakla birlikte, 12 yaşından küçük çocukların soyut bilişsel yetenekleri, özellikle soyut muhakeme yeteneğini kazanamamaları sebebiyle ahlaki gelişimin “Gelenek Sonrası Düzey” olan en üst evrelerine çıkamamaları hususunu dikkate alarak kitap serisinin içeriğinin gözden geçirilip okul dönemi, erinlik dönemi, son çocukluk dönemi, ergenlik dönemi gibi farklı süreçleri ve farklı bilişsel yapıyı esas alarak hedef kitlesinin 7-15 yaş arası çocukların tamamını kapsar bir şekilde değil de 7-12 yaş arası çocuklar için ayrı bir içerik, 12-15 yaş arası çocuklar için ayrı bir içeriğin oluşturulmasının, yaş gruplarına göre böyle bir ayırım yapılmasının eğitsel açıdan daha isabetli olacağı değerlendirilmiştir.

Yukarıda belirtilen şekilde içeriğin gözden geçirilip yaş gruplarına göre bir ayırım yapıldıktan sonra araştırmaya konu olan kitap serisinde yer alan etkinliklerden, okullarda hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine yardımcı kaynak olarak hem de başlı başına Değerler Eğitimi kapsamında çocuklara evrensel ahlaki değerlerin kazandırılması süreçlerinde yararlanılabileceği değerlendirilmiştir.

Ayrıca, çocuklara yönelik değerler eğitimi ve ahlak gelişimini desteklemek üzerine kaleme alınan eserler incelemeye konu edilirken muhatap kitlenin ahlak gelişim düzeylerini bir üst evreye yönlendirmede işlevsel olup olmadığının da detaylı şekilde incelenmesinin daha kaliteli eserlerin ortaya konmasına ve muhatap kitlelerin gelişimlerine daha fazla katkı sunmasında yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akboy, R. (1997). Eğitim Psikolojisi., Bornova Can Ofset, İzmir.
- Altıntaş, H. (2018). Psikoloji Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Arı, R. (2016). Eğitim Psikolojisi - Gelişim ve Öğrenme, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydın, M. (1989). “Ahlak”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.II, İstanbul.
- Aydın, M. Z. (2011). Ahlak öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi. (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Aydın, M. Z. (2018). Din Öğretiminde Yöntemler. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bacanlı, H. (2004). Gelişim ve Öğrenme (8. Baskı). Ankara: Nobel.
- Bacanlı, H. (2007). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Pagem.
- Başaran, İ. E. (1998), Eğitim Psikolojisi, 16. B. (Beşinci Yazım), Aydan Web Tesisleri, Ankara.
- Bee, H., Boyd, D., (2009), “Çocuk Gelişim Psikolojisi”, Okhan Gündüz (Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bilgili, F. M., (2005). Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). Gelişim Psikolojisi, Ankara, Hacettepe Taş Matbaacılık.
- Budak, S. (2009), Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Cüceloğlu, D. (2000). İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- De May, L. ve Schulze, H.J. (1996). Indoctrination and Moral Reasoning: A Comparison between Dutch and East German Students, Journal of Moral Education, Vol. 25(3); 309-324.
- Cafaoğlu Z, ve Aksüt M. (2008). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Cesur, S. (2018). Ahlakın Sosyal Psikolojisi. İstanbul: Pales.
- Cevizci, Ahmet (2012), “Ahlak” md. Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul.
- Çağdaş. A.,& Seçer. Z., (2002). “Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi”. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Çağrı, M (1981). Ahlakımız. İstanbul: Ertu Matbaası.

- Çağrıçı, M. (2012). İslam Düşüncesinde Ahlak, Dem Yayınları. İstanbul.
- Çiftçi, Nermin. (2007). Ahlak Gelişimi. Alım Kaya (Ed.), Eğitim Psikolojisi (2. Baskı) içinde. Ankara: Pegem A.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi, Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (1); 43-77.
- Çileli, M. (1986). Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi., V yayınları, Ankara.
- Deniz, M. (2007), Eğitim Psikolojisi, Akademi Yay., 1.B., Ankara.
- Dini Değerler Serisi-Kul Hakkımı Gözetmek (2019), 1.(1),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Dürüstlük (2019), 1.(2),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Sorumluluk (2019), 1.(3),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Yardımseverlik (2019), 1.(4),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Tutumluluk (2019), 1.(5),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Büyüklerle Saygı (2019), 1.(6),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Azimli Olmak (2019), 1.(7),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Minnettarlık (2019), 1.(8),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Merhamet (2019), 1.(9),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dini Değerler Serisi-Dostluk (2019), 1.(10),1-80. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dodurgalı, Abdurrahman, (2010). Ailede Din Eğitimi, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Doğan, R., ve Tosun C. (2003), İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, 2. Baskı, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Dunn J. (2006). Moral development in early childhood and social interaction in the family. Handbook of Moral Development, 331-350.
- Dönmezer, İ. (2004). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi., Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Erdem, H. (2003). Ahlâk Felsefesi, Konya, Hü-Er Yayınları.
- Erden, M.; & Akman, Y., Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1997.
- Güngör, E. (2000). Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırma, Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlaki Gelişme., Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- Güngör, E., (2010) Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, 6.B., Ötüken Yayınlar, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O. (1988) Ruh Bilim Sözlüğü. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- Haynes, F. (2002). Eğitimde Etik., Çev. Akbaş SK., Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
- Hesapçıoğlu, M. (1994). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim, Beta Basım, Yayım, Dağıtım, A.Ş. İstanbul.
- Hökekleli, H. (1998). Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Ed: Halis Ayhan, 1. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Hood, R.W., & Spilka, J.B., Hunsbeger, B. and et al. (2004). Dini Gelişim Kuramları, Çev. Karacoşkun M.D., Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 4 (4); 205-221.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Günümüzde İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Karaman, F. ve diğerleri (2009) Dinî Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, İstanbul.

Ahlaki Gelişim Süreçlerine Katkısı Yönüyle Çocuk Yayınları

- Karaman, H. (2000), Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi, Dergâh Yay. 1. Baskı, İstanbul.
- Kasap H. (1991) Spor Ahlakının Oluşmasına Antrenör Faktörü, Türk-Alman Kültür Diyalogunda Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar, Meva Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Kılavuz, M. A. (2007). “Yaşlılık Döneminde Kayıplar ve Ölüm Olgusuna Anlam Vermede Dini Değerlerin Rolü”. Değerler ve Eğitimi. İstanbul:Dem Yayınları. 241-259.
- Killen M, Smetana JG, Smetana J. (2006). Social-cognitive domain theory: Consistencies and variations in children's moral and social judgments. In Handbook of moral development (pp. 137-172). Psychology Press.
- Kohlberg, L. (1975). The Cognitive-Developmental Approach to Moral Education. The Phi Delta Kappan. (A Special Issue on Moral Education). 56 (10), 670-677.
- Kohlberg, L., ve Richard H. H. (1977). Moral Development: A Review of the Theory, Theory Into Practice. 16 (2), 53-59.
- Kulaksızoğlu, A. (2006). Ergenlik Psikolojisi., 8. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Mahon, M.J. (2000). The Effects of Cognitive Moral Development and Reinforcement Contingencies on Ethical Decision Making, Faculty of the Virginia Polytechnic Institute, State University, Master of Science, Blacksburg.
- Mercin, Levent, (2005). “Piaget ve Kohlberg'in Ahlâk (Moral) Gelişim Kuramlarının Özellikleri ve Karşılaştırılması”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.
- Moshman, D. (2005). Adolescent Psychological Development: Rationality, Morality, and Identity. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Miskeveyh İ. (2017). Ahlak Eğitimi: Şener A, Kayaoğlu İ, Tunç, C, (Çeviri editörleri). Tehzibu'l Ahlak, 2.B., İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları
- Nevevî, Muhyiddin, Riyazu's-Salihin, I-III, (Buhari, Enbiya, 54), (Çev: Kıvamuddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem), Ankara, 1949.
- Nevevî, Muhyiddin, Riyazu's-Salihin, I-III, (Muslim, Hudud, 8,9), (Çev: Kıvamuddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem), Ankara, 1949.
- Nevevî, Muhyiddin, Riyazu's-Salihin, I-III, (Ebu Davud, Cihad, 85), (Çev: Kıvamuddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem), Ankara, 1949.
- Nevevî, Muhyiddin, Riyazu's-Salihin, I-III, (İbn Mace, Ticarat, 67), (Çev: Kıvamuddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem), Ankara, 1949.
- Oğuzkan, A. F. (1981). Eğitim Terimleri Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Okumuş, E. (2003). Toplumsal Değişme ve Din. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Onur, B. (1991). Gelişim Psikolojisi. Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm. Ankara: İmge Kitapevi.
- Onurcan Y. (Ed.), Sosyal Psikolojide Değerler ve Ahlak: Kuramlar ve Ölçekler, içinde (89-96). Ankara: Nobel.
- Özbay Y., Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Ankara 1999. Empati Yayınları.
- Özen, H. (2017). Ahlaki Yönelim Ölçeği, Sevim Cesur, Çağdan Erdoğan, Beyza Tepe, Aydın Bayad,
- Özeri, Z. N. (2004). Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi, 1. Baskı, Dem Yayıncılık, İstanbul
- Özyılmaz, Ö. (2003). Çocukluk ve Gençlik Çağında İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Par, A. H. (1984) Osmanlıca Türkçe Sözlük, Serhat Yayınları, İstanbul.
- Pazarlı, O. (1980). İslam'da Ahlâk, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Püsküllüoğlu, A (1994) Arkadaş Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Selçuk, Z. (2001). Gelişim ve Öğrenme, Nobel Yayınları, 8.B., Ankara,
- Selçuk, Z. (1999). Gelişim ve Öğrenme Eğitim Psikolojisi., Nobel Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ., 6. Basım, 86-91, Ankara.

- Senemoğlu, N. (2012). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya. Yargı Yayınları. Ankara.
- Şengün, M. (2018). Ahlaki Olgunluk Ahlak Eğitiminde Teori ve Uygulama, Ankara: Nobel.
- Şentürk, H. (2018). Eğitim Psikolojisi, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Taylı, A. (2013). Ahlak Gelişimi. Şerife Işık Terzi (Ed.), Eğitim Psikolojisi içinde (169- 205). Ankara: Pegem.
- Tezcan, M. (1980). “Çocuk, Çalışma Yaşamı ve Boş Zaman Uğraşları”, Çocuk ve Eğitim. Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, (s.171-190)
- Türer, C. (2007). Ahlakım. Ed: Mehmet Emin Özafşar, Recai Doğan. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Uysal, V. (2007). “Yetişkinlerde Dindarlık ve Değerler”. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumunda sunulan bildiri. (26-28 Kasım 2004, İstanbul, s. 215-241), İstanbul: DEM Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2022) Ahlak. Doğu Batı Yayınlar, Ankara.
- Vozzola, E. C. (2014). Moral development: theory and applications. New York, NY: Routledge
- Walker, L.J., & Moran, T.J. (1991). Moral Reasoning in a Communist Chinese Society, Journal of Moral Education, Vol. 20(2); 139-155.
- Windsor, J.C., & Cappel, J.J. (1999). A Comparative Study of Moral Reasoning College Student Journal, 33(2); 281-288.
- Yalçınkaya, T. (1993). Eğitimin Önemli Bir Aracı Oyun. Çağdaş Eğitim. Sayı:194, Tekışık Matbaası, Ankara, (s.39-43).
- Yapıcı, Ş. ve Yapıcı, M, (2003). Çocukta Ahlaki Gelişim. Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi. C.5, S.3.
- Yapıcı, Ş. ve Yapıcı M., (2005). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B. (2003). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. 6.B. PegemA Yayıncılık. Ankara.
- Yörükođlu, Atalay, (1998). Çocuk Ruh Sağlığı, 23. basım, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Yavuzer, Haluk, (1997). Çocuk Eğitimi El Kitabı, 4. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.